

ӘОЖ 37.026.9; МҒТАР 18.07.65

<https://doi.org/10.47526/2022-3/2664-0686.14>А.А. ЖОЛДАСБЕКОВ^{1✉}, Р.К. ЖУМАБЕКОВ²¹педагогика ғылымдарының докторы, профессор
М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті
(Қазақстан, Шымкент қ.), e-mail: abeke56@mail.ru²Мирас университетінің PhD докторанты
(Қазақстан, Шымкент қ.), e-mail: rus.zhumabekov.81@bk.ru

ЖАҢАРТЫЛҒАН ОҚЫТУ МАЗМҰНЫНДА БОЛАШАҚ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУЫ

Аңдатпа. Бұл мақалада жоғары оқу орнындағы білім беру процесінде студент тұлғасының әлеуметтік белсенділігін қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Қазіргі студент, яғни болашақ дене шынықтыру мұғалімінің әлеуметтік белсенді позициясын жоғары оқу орнында қалыптастыру проблемасы өзекті болып табылады, өйткені қазіргі кезде мектеп оқушыларын тәрбиелеуде дене шынықтыру мұғалімінің рөлі де басым. Осыған байланысты болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің құзыреттілігіне, олардың жеке және кәсіби қасиеттеріне, спорттық және педагогикалық қызметте адамгершілік жасау қабілетіне, белгілі бір нәрсеге деген көзқараста белсенді болуға қойылатын талаптар, мектеп оқушыларын дене шынықтыруға баулу, студенттерде физикалық жетілдірудің тұрақты әдетін қалыптастыру мәселелері талқыланады.

Жаңаша білім беру жағдайында жоғары білім беру жүйесінде дене шынықтыру пәнінің мұғалімін даярлауда әлеуметтік өзара әрекеттестікті ойдағыдай жүзеге асыру, ұжымдағы өзінің рөлін жүзеге асыру, іскерлік қарым-қатынас орнату, өзіндік траекториясын құру және жүзеге асыру, толыққанды әлеуметтік және кәсіби қызметті қамтамасыз етуде дене дайындығының тиісті деңгейін сақтау талап етілетіндігіне ерекше мән беріледі.

Білім берудің жаңартылған мазмұнына және әлеуметтік белсенділікке ерекше назар аударылады, өзін-өзі ұйымдастыратын жүйенің жүйелік қасиеті ретінде ол студенттің білім беру ортасымен әлеуметтік өзара әрекеттесуі кезінде ішкі энергияның пайда болуын және өзін-өзі анықтауды қамтамасыз ететін құзыреттердің өзара байланысында көрінуі мүмкін. Болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің әлеуметтік белсенділігінің динамикасы олардың әлеуметтік белсенділікпен байланысты құзыреттерін дамытумен қатар жүретін оқу және кәсіби қызмет процесінде әлеуметтік белсенділік субъектісінің позициясын қалыптастыруда көрінеді.

Жаңартылған оқыту мазмұнында болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің әлеуметтік белсенділігін дамытудың моделі, жүйесі жолдары мен әдістері көрсетілген. Тәжірибелік-эксперимент жұмыстарының нәтижесінде болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің әлеуметтік белсенділік деңгейлері анықталады. Мақалада аталмыш зерттеудің нәтижелері талданады.

***Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз:**

Жолдасбеков А.А., Жумабеков Р.К. Жаңартылған оқыту мазмұнында болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің әлеуметтік белсенділігін дамыту // *Ясауи университетінің хабаршысы*. – 2022. – №3 (125). – Б. 163–175. <https://doi.org/10.47526/2022-3/2664-0686.14>

***Cite us correctly:**

Joldasbekov A.A., Jumabekov R.K. Janartylgan oqytu mazmunynda bolashaq dene tarbiesi mugalimderinin aleumettik belsendiligin damyту [Development of Social Activity of Future Physical Education Teachers in the Updated Content of Education] // *Iasauı universitetinin habarshysy*. – 2022. – №3 (125). – B. 163–175. <https://doi.org/10.47526/2022-3/2664-0686.14>

Кілт сөздер: әлеуметтік белсенділік, жаңартылған білім мазмұны, болашақ дене шынықтыру мұғалімі, оқу процесі, құзыреттілік, әлеуметтік белсенділік функциялары, студент.

A.A. Zholdasbekov¹, R.K. Zhumabekov²

¹Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

M. Auezov South Kazakhstan University

(Kazakhstan, Shymkent), e-mail: abeke56@mail.ru

²PhD Doctoral Student of Miras University

(Kazakhstan, Shymkent), e-mail: rus.zhumabekov.81@bk.ru

Development of Social Activity of Future Physical Education Teachers in the Updated Content of Education

Abstract. This article deals with the problem of the formation of the social activity of the student's personality in the process of educational activity at the university. The problem of forming a socially active position of a modern student, i.e. a future physical education teacher at a university, is relevant, since at present the role of a physical education teacher prevails in the education of schoolchildren. In this regard, the issues presented to the competence of future teachers of physical culture, their personal and professional qualities, the ability to moral formation in sports and pedagogical activities, to be active in relation to certain things, to introduce schoolchildren to physical culture, to form a stable habit of physical improvement among students are discussed.

Particular importance is attached to the fact that in the conditions of updated education, the training of physical education teachers in the higher education system requires the successful implementation of social interaction, the reauthorization of their role in the team, the establishment of business communication, building and implementing the trajectory of self-development, maintaining the proper level of physical fitness to ensure full-fledged social and professional activities.

Special attention is paid to the updated content of education and social activity as a systemic property of a self-organizing system, which can manifest itself in the interrelation of competencies that ensure the emergence and self-determination of internal energy in the social interaction of a student with the educational environment. The dynamics of social activity of future physical education teachers is manifested in the formation of the position of the subject of social activity in the process of educational and professional activities, accompanied by the development of their competencies related to social activity.

The updated content of the training reflects models, systems and methods for the development of social activity of future physical education teachers. As a result of experimental work, the levels of social activity of future physical education teachers are determined. The article analyzes the results of this study.

Keywords: social activity, updated educational content, future physical education teacher, educational process, competence, functions of social activity, student.

А.А. Жолдасбеков¹, Р.К. Жумабеков²

¹доктор педагогических наук, профессор

Южно-Казахстанский университет имени М. Ауезова

(Казахстан, г. Шымкент), e-mail: abeke56@mail.ru

²PhD докторант университета Мирас

(Казахстан, г. Шымкент), e-mail: rus.zhumabekov.81@bk.ru

Развитие социальной активности будущих учителей физической культуры в обновленном содержании обучения

Аннотация. В данной статье рассматривается проблема формирования социальной активности личности студента в процессе образовательной деятельности в вузе. Проблема формирования социально активной позиции современного студента, т.е. будущего учителя физической культуры в вузе, является актуальной, так как в настоящее время в воспитании школьников преобладает и роль учителя физической культуры. В связи с этим обсуждаются вопросы, предъявляемые к компетентности будущих учителей физической культуры, их личностным и профессиональным качествам, способности к нравственному становлению в спортивной и педагогической деятельности, к активности в отношении к определенным вещам, приобщению школьников к физической культуре, формированию у студентов устойчивой привычки к физическому совершенствованию.

Особое значение придается тому, что в условиях обновленного образования подготовка преподавателей физической культуры в системе высшего образования требует успешного осуществления социального взаимодействия, переутверждения своей роли в коллективе, установления делового общения, построения и реализации траектории саморазвития, поддержания надлежащего уровня физической подготовки для обеспечения полноценной социальной и профессиональной деятельности.

Особое внимание обращается обновленному содержанию образования и социальной активности, как системному свойству самоорганизующейся системы, которое может проявляться во взаимосвязи компетенций, обеспечивающих возникновение и самоопределение внутренней энергии в социальном взаимодействии учащегося с образовательной средой. Динамика социальной активности будущих учителей физической культуры проявляется в формировании позиции субъекта социальной активности в процессе учебно-профессиональной деятельности, сопровождающейся развитием их компетенций, связанных с социальной активностью.

Обновленное содержание обучения отражает модели, системы и методы развития социальной активности будущих учителей физической культуры. В результате опытно-экспериментальной работы определены уровни социальной активности будущих учителей физической культуры. В статье анализируются результаты данного исследования.

Ключевые слова: социальная активность, обновленная содержания образования, будущий учитель физической культуры, учебный процесс, компетентность, функции социальной активности, студент.

Кіріспе

Жаңа бейнедегі ұстаз үшін педагогикалық процестердің реттілігі мен оқудың, тәрбиенің бірлігін сақтауы және оқытудағы өз моделін жобалауы маңызды екені белгілі. Заманауи жаңартылған бағдарламалармен қызмет жасайтындай білім берушінің шығармашылық әрекетінің мазмұндары ізденушілік зерттеушілік жұмысымен, өзіндік зерттеулерімен, білім алушы мен олардың ата-аналарымен байланыста болады. Білім берушінің кәсіптік ізденушілік позициясы өзіндік қызығушылығының шығармашылығы өзіндік жоғары сатыда жетік меңгерілген жағдайда ғана белгілі болады. Сонда жаңартылған бағдарламалар барысында білім берушінің нағыз кәсіби өсуі үйреншікті екені белгілі. Себебі оқушылар ХХІ ғасырда өзіндік табысты көріну үшін де оларды осындай табыстылыққа жетелейтін және де жаңаша кейіптегі, тек қана өзіндік жұмыс жасаған педагогтар ғана іске асыра алады. Десек те жаңаша бейнедегі мұғалім ең алғаш кәсібилік деңгейінің жоғарылығы мен интеллектуалдылығымен, шығармашылық бейнесімен басым тұлға.

Республикамыздағы жалпы орта білім берудің жаңаша жүйесінің 2016 жылдан басталғаны, сатылап жаңаша форматтағы білімнің мазмұнына ауысуы өзіндік оң көрсеткішке жеткізуде [1]. Бұл тұрғыда жоғары оқу орындарындағы қазіргі кездегі көкейтесті мәселе кәсіби дайындалып жатқан болашақтың мұғалімдерін жаңаша бағдарламалық талаптарға сай

әзірлеу болып табылады. Енді бұл жерде ең маңыздысы жаңа форматта білім беру кезінде мұғалімнің пішіні қандай болуы шарт десек педагогикалық құралдардың бәрін де игерген, нақты-тұрақты өзіндік дамытуға талпынғандығы және рухани жағынан дамығандығы арқылы жаңашылдыққа бейімделген, десек те толысқан шығармашылық қабілетті және құзыретті адамзат деп түсінеміз.

Білім берудегі тұлғаның шапшаңдығы мен белсенді болуы оқыту мақсатына жетудің ең бастапқы сатысы болып табылады. Ол тұлғаның өзіндік өсіп дамуын, олардың кәсіби даярлануын білім берудің өзекті элементтерін тиянақты қолдануын қажет қылса, таратылған ақпараттың бейнесінің өсуі ғана емес, сонымен бірге бақылау жұмыстарының шамадан өсуінде не болмаса күшеюінде емес, білім алудың психологиялық, дидактикалық шарттылықтарын меңгеруді құрастыру, оқушыларды тек қана интеллектуалдылық сатыда ғана емес, сонымен бірге өзіндік тұлғалық және әлеуметтік белсенділігінде де сабақ өтуді интербелсендірудің стратегиялық сатысы ең негізгі ұстанымы болады.

Білім беру жүйесінде оқушының активті-белсенділікті таныту деңгейінің өзі, олардың логикасына ұштасады, сондай-ақ үнемі тұлғаның танымдық интербелсенділігін зерттеп, анықтайтын, бірақ та адамзаттың өзіндік оқуға деген құштарлығының жоғарылауы арқылы көрінеді.

Е.А. Ануфриевтің өзі айтқандай – ол жалпы алғанда белсенділіктің компонентіне қатты көңіл бөле отырып, адамдардың өмірін жоғары мәнге толтыратындай, жағымды қуанышты қоғамдық құндылықтарға негізделген, қоғамдық дамуға жетелейтін белсенділікті ғана әлеуметтік деді [2].

Ал кейбір зерттеулерде белсенділіктің әрекеттік және мақсаттылық компоненттерінің бірлігі нақтылана түседі. Мысалға айтсақ, А.П. Петровтың өзі әлеуметтік белсенділікті «қоғамды қайта жасауға бағытталған қарқынды дамитын әрекет» деп зерттеді [3]. А.К. Рычков болса «әлеуметтік белсенді тұлға — ол өзіндік ерекше қажеттіліктері мен мемлекетіміздің сұранысына сай келетін, қабілетті, алдына қойған мақсатына жете алатын, жан-жақты өркендеп, дамыған тұлға» [4] деді. Әлеуметтану, философия ғылымдары әлеуметтік белсенділікті қоғамнан адамдар жаққа қағидасы негізінде қарастырады, адами факторларды белсендіруге арналған қоғамдық талаптарды зерттейтіні белгілі. Педагогика мен психология ғылымдары тұлғаның белсенділігін адамдардан қоғамға қарай принципі негізінде қарастырып келсе, адамның әлеуметтік қоғаммен өзара әрекеті тұрғысынан тұлға ретінде қалыптасу заңдылықтарын зерттейді.

Дене тәрбиесі пәні мұғалімі және спорт жаттықтырушысы еңбегінің түрлі аспектілерін талдауға бағытталған Г.Д. Бабушкин, Ж.К. Оңалбек, Б.С. Мұхамеджанов, Г.Е. Баева, Н.Н. Жмарев, И.Х. Кобер, И.А. Потапов, В.Н. Прохоров және т.б. ғылыми зерттеулерінде көрсетілгендей, спорт мамандарының кәсіби іс-әрекеті жүйесіндегі ең бастапқы компоненттерінің бірі – ол кәсіби әлеуеті. Мысалға айтсақ, қосымша оқыту саласындағы түрлі категорияларымен (балалар мен жасөспірімдер, ересектер және де т.б.) жүргізілетін спорттық жұмыстарда педагогикалық білімдер мен педагогикалық дағдылар қажет, жалпы дене мәдениеті проблемаларын шешу үшін педагогикалық әдістерді қолданады. Дегенмен дене шынықтыру мұғалімінің жасаған іс-әрекетінің мазмұндық және процессуалдық компоненттерін заманауи жаңаша инновациялық педагогикалық технологияларды пайдалану арқылы іске асып, жүйеленуде. Демек, педагогикалық тұрғыдағы болашақ дене тәрбиесі пәні мұғалімінің кәсіби этикалық әлеуеті спорттық педагогтің көпәспектiлi iс-әрекеттерi барысында тиянақты мақсатталған, қорытынды нәтижелер қабылдауына өзіндік ықпалын тигізеді.

Осындай жағдайларды ескере отырып, болашақ дене тәрбиесі педагогтерінің жаңа форматта білім беру мазмұнында кездесетін теориялық пен практикалық нағыз кәсібилік дайындығының басты қажетті және маңызды міндеті ретінде олардың нағыз кәсіби этикалық әлеуетін дамытып, қалыптастыруды сипаттасақ та болады. Сол себепті де

зерттеудің міндеті болашақтағы дене тәрбиесі пәні мұғалімінің кәсіби этикалық әлеуетін мектептердегі жаңашаланған білімнің мазмұнына сай ЖОО-да дайындаудың маңызды мәселелерін анықтау болып табылады.

Зерттеу әдістері

Зерттеу мәселесі бойынша ғылыми, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерге талдаулар жасалып, жекеден жалпыға, жалпыдан жекеге салыстыру әдістері; педагогикалық эксперимент жүргізуге байланысты: бақылау, сауалнама, әңгіме, диагностикалық әдістер жүргізілді.

Жүргізілген сауалнамалар, әңгімелесулер, тестілеу, бақылау әдісі арқылы студенттердің әлеуметтік белсенділігін дамыту деңгейін қайта диагностикалау барысында белгілі бір оң нәтижелер алынды. Зерттелетін көрсеткіштерді қайта диагностикалау нәтижелері ұсынылған ұйымдастырушылық-педагогикалық қолдау шартының тиімділігін дәлелдеді. Нәтижесінде, зерттелген көрсеткіштердің оң динамикасымен расталды.

Бақылау әдісінде «болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің әлеуметтік белсенділігін тіркеу әдістемесін» қайта жүргізу барысында біз әр көрсеткіштің жоғары деңгейге көтерілуінен көрінетін оң динамиканы атап өттік. Жаңартылған оқыту мазмұнындағы тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың әртүрлі кезеңдерінде болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің әлеуметтік белсенділігін дамыту деңгейінің нәтижелері алынды.

Талдау мен нәтижелер

Біздің көзқарасымыз бойынша, «әлеуметтік белсенділік позициясы» санатын түсінуге қажет тұлғаның әлеуметтілік және белсенді болудың араларындағы байланысы мен оларды өмірлік және де кәсіби позицияда көрсете алатындығын нақты анықтауымыз қажет.

Жас балалардың әлеуметтенуі қазіргі ортада болып жатқан процестерден бөлек бола алмайды. Осындай процесті бір жолға қою үшін жаңаша мемлекеттік жастардың саясаттарын тереңірек дамытуымыз керек. Бұндай қоғамның реформаландыруы кезінде жастардың нарықтық байланысқа ертерек үйренісуіне септігін тигізеді. Демек сол қоғамдағы жастардың мәселесі олардың мемлекеттік маңызды мәселелерінен жеке бөлек қарастыру мүмкін емес [5].

«Белсенділік» терминінің ең бастысы зерттеуге қажет үлкен ауқымдағы түсініктер болады. Г.В. Пататкина мен Л.В. Азизова өзінің жұмыстарында «белсенділік» санатына бақылау сараптамасын жасап, олардың қорытындысы мынадай: жастардың белсенділікті жағдаяттың қоршаған әрекеттермен, олардың компоненттерінің өзіндік қарым-қатынас жүйесінің түріндегі қабілеттіліктер секілді зерттейді. Белсенділік көрсететін жеке тұлғалар өздерінің жоғары ұмтылуының өнімі болғанымен, солардың салдарынан өз бетінше жетіліп, дамып және де өз бетінше қабілеттілігі артып отырады. Осы жағдайда тұлға өзі үшін де белсенділік субъектісі болады. Осы жоғарыда келтірілгендерден ғылым саласындағы белсенділік өз бетінше дамуға, жаңаша авангардтық жылжуға, сонымен қатар болып жатқан жағдайларға байланысты осындай процестерді өздігінен реттеп беруге қабілетті жүйенің қасиеттері ретінде белгілі болатынын көре аламыз. Демек, қоршаған ортаның жетіліп, дамуына осы кеңістіктегі субъектілердің белсенді болуы да себепкер болады. Адамзатқа қатысты тұлғалар ретінде оның ісіне белсенді болуын айтуға болады.

Әлеуметтік белсенділік қоғамдық болмыстар түрінде тек қана адамға тән, десек те адамдар топтарына, қоршаған ортаға тән белсенділіктің жоғарғы пішімі болып саналады. Еліміздің отандық педагогикалық ғылымында осындай феноменді оқуға белгілі бір зерттеу әлеуеттері сараланды. Десек те түрлі-түрлі тарихи кезеңдерде «әлеуметтік белсенділік» әр түрлі айтылған [6]: өткен ғасырдың ортасында тұлғаның белсенділігі жеке адамның еркін таңдау мүмкіндігі ретінде (Б.А. Грушин, Э.В. Ильенков, В.Ж. Келле, И.В. Кон, П.И. Мамардашвили, Г.П. Щедровицкий және т.б.), әлеуметтік қоғамға «субъект» пен «объект» санаттарының өзара келісіп, бірігуі, тұлғаның белсенділігі мен жалпы түсінігі

ретінде (Л.П. Буева, В.А. Лекторский, К.Н. Любутин), қоғамдық байланысты өз бетінше іске асыру әдісі ретінде беріледі (В.П. Тугаринов).

Білім алушы студенттердің әлеуметтік белсенділігінің дамуы заманауи білімнің негізгі мақсаттары болып табылады. Осындай үрдіс қазіргі ортада толыққанды өмір сүруге және оларға барынша септігі мен пайдасын тигізуге қабілетті жастарды, азаматты дамытып, қалыптастырумен байланысты. Әлеуметтік белсенділік феномені ХХ ғасырдың ортасында Л.П. Станкевич, П.Е. Кряжев, Е.А. Ануфриев, Т.П. Богданова, Т.Н. Мальковская, В.Г. Мордкович және т.б. сияқты зерттеушілермен қарқынды зерттелген.

Е.П. Ильин әлеуметтік белсенділікті күрделі моральді еркіндік қасиетін көрсететін қоғамдық-саяси белсенділік түрінде анықтайды. Бұл жерде қоғамдық жұмыстарға қызығулары мен тапсырманы орындауға деген жауапкершілік, оларды орындауы мен бастаушылық, өзі мен достарына талап қойып, ұйымдастырушылық біліктіліктің жалпы барлығы да жинақталады [7].

Танымал оқымысты педагог И.Ф. Харламов әлеуметтік белсенділікті шынайылықтың белгілі бір қырларына жасалатын тұрақты қатынастар жүйелері мен сәйкес амалын, әрекеттерін дамытып, қалыптастыратын құндылықтар жүйесінде ортамен қолданылатын субъектілердің белсенді қатынасы негізінде қарастырады. Осылайша өз көзқарасымызбен берілген құбылыстың мән-мағынасын осылай түсіндіру қашан да практикалық бағытталғандары болады. В. Андринова әлеуметтік белсенділікті қоғамдық қызметке деген құштарлықтың дамып, қалыптасуы мен ынтымақтастықтың дамып, жеке өзімшілдікке ұмтылу қабілеттілігін меңгермеуден тұрады делінген. Оқымысты тұлға кіші жастарға осындай қажеттіліктерді дамытып, жетілдіру үшін әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын емес, сонымен бірге белсенділікті білдіруге психологиялық дайындалуға барынша жағдайлар жасау өте қажет екендігін айтады. Ынтымақтастық идеясын іске асырымыз деп, бала үшін әлеуметтік өзара көмек практигін жасауымыз керек [8].

Сонымен, «әлеуметтік белсенділік» мағынасын бүгінде кең және қысқа түсінікте қолданылады дейді. Осы қаралып отырған терминдік сөз жалпы мағынада әлеуметтік адамның сатысын, оның өзінің жекеменшік талпыныстарын көбейту және оны көпшіліктің қызығушылығына құрбан ету қабілеттіліктерін, социум мен жеке тұлғаның өзіндік қарым-қатынас үрдісіне тұлғаның ену қасиетін бейнелейді. Тар мағынада айтсақ, әлеуметтік белсенділік тұлғалардың белгілі болған әлеуметтік қоғамдастықты ұсынып беруіне дайын екендігін көрсетеді [9]. Осылай қарастырған түсініктер қатты өзгеріс болмаған, өз-өзіне тәртіптік алгоритмдерді және де қоғаммен қатынастар жасау стереотиптерін біріктіріп жіберетін, өздерін тұлға және ортада дамып жатқан мақсаттарын өзіндік түсінетін қоғам ретінде бере алатындай жеке адамның белгіленген қасиеті болатынын сипаттады. Мұнда әлеуметтік белсенділік – әлеуметтік маңызды әрекетке және әлеуметтік қоғамның қызығушылығына қарай әрекет етуге дайындығына бағытталған тұлғаның күрделі интегралданған қасиеті деген қорытынды жасалады.

Осы қарастырып отырған түсінікті ең озық қатардағы заманауи білімді-оқымысты педагогтардың, психологтардың зерттеулеріндегі талқылауларды оқып, бізге оларды толық талқылауға, берілген құбылыстың нақты жақтарын анықтауға мүмкіндік береді. Демек, әлеуметтік белсенділік – ол:

- ортада және тұлғаның өзінде жасайтын әрекеттердің ауқымдылығын, мінезін сипаттайтын санат;
- тұлғаның әлеуметтік ортаға өзгеруі, пайдалы қоғамдық әрекеттерге қатысу, социум қызығушылығына тұлғаның әлеуметтік қабілеттіліктерін жүзеге асыруды белсендендіру;
- адамның әлеуметтік өзгерулерге қызығушылығы мен өздігінен ойлану әрекеттерінің мәні;
- қызметті шығармашылық өзгерту арқылы жеке тұлғаның өздігінен дамуы.

Студент кездегі жас ерекшелік санатының ең бастапқы сипаттамаларының біреуі шығармашылық кезде байқалатын ең үстіңгі әлеуметтік белсенділік болады. Осы біздің көзқарасымызға сай келетін «шығармашылық белсенділік» түсінігі де осыған дәл келеді.

Сонымен, шығармашылық белсенділікті өзіндік ойлауда, ынташылықты бейнелеуде, мақсаттарды өзбетінше анықтауда және оларды орындауда, когнитивті және практикалық мақсатта қолдануда байқалатынын айтсақ болады.

Оқытушылар мен студенттердің араларында мәдениетті құзыреттіліктің дамытылып, қалыптасуы шетелдік мәдениеттерде жұмыс істеуге және білім алуға мүмкіндік береді [10]. Көпмәдениетті тұлға «тұлғаның базалық мәдениетінің» құрамдас бөлігінің бірі болып табылады. Көпмәдениетті тұлғаның «Мәдениеттің адамы» болып дамуына ең бастысы белгілі болған мәдени-білім беру ортасы әсер етеді.

Мұғалімнің кәсіби ең қажетті іс-әрекеті олардың еңбекке, шығармашылықтың талпыныстары қарқынды өз бетінше керемет іске асырылуымен қамтамасыз ететініне күмән туғызбайды. Олардың алғашқысы өзінің оқытатын пәндерді оқуға ынталандыру ретінде ең қиын міндет тұр, осы оқушыларға үлгі ретінде көрсететін өзіндік жүріс-тұрысы мен жекеше тұлғалығының арқасында шынайы болады. Дегенмен, дәл қазіргі кезде студенттердің – болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің белсенді және шығармашылықпен жастарды дайындау бағыты, олардың қажеттілігіне қарамай жоғары оқу орындарында да аз игерілетіні байқалады [11].

Қазіргі заманғы ғылымдарда тарап кеткен түсініктерге сәйкесінше нанымдарды белсенді, селқос өмірдегі позициялары да бөліп береді [12]. Біздердің жасайтын зерттеуімізге өмірлік белсенді позициялардың өзгешеліктері өте қажетті мәнге ие. Мұндай позицияға тәртіптері мен әрекеттері тұлғаның адамгершілігі мен құндылық сенімдерімен рет ретімен реттелетін, білімі мен біліктілігі және әдеттерінің өзі жақсы қаланған тұлғаға ие болады. Десек те, зерттеуші өзіндік тұлғаның белсенді өміріндегі позициясында кездесетін балалық шақтағы адамзаттың қалыптасуын баяндап берді. Осы кезде тәрбиелеудің құралдары арқылы кедергілерді жеңуге және де біріншілікте әлеуметтік тәжірибелер алуына барынша жағдайлар жасап отырса болады.

Осынау жоғарыда айтылғандардың бәрін қорытындылайтын болсақ, адамзаттың әлеуметтік белсенді позициясында психологиялық-педагогикалық ізденулерді толық зерттеледі деп те айтсақ болады. Сонымен әлеуметтік белсенділік позициясы тұлғалардың өмірлік позицияларының тікелей өзіндік көрінісі мен олардың акмеологиялық әлеуеттерінің бейнесі болып саналады.

Дегенмен, біз әлеуметтік белсенді позицияларда нормативтік бағалау, ынталандырушылық пен әрекетшіл болған әр түрлі қажеттіліктер олардың көзқарастары мен дәлелдерін, жасалған тұжырымдамаларын, жағдаяттық нарсеге деген принциптік қатынастарын дамытып, қалыптастырушы секілді компоненттердің даму динамикалық жүйелері деп те түсінеміз. Сонау бір затқа деген принциптік арақатынас болашақ дене тәрбиесі мұғалімінің нақты бір әлеуметтік маңызды мақсатына жету үшін бағытталып отырған тәртіп пен белсенділіктің, әрекеттің сипаттарын анықтап отырады.

Әлеуметтік белсенділіктің жастарды қалыптастырып отыратын факторлары болып қоғамымыз үшін адамды ең маңызды құндылықтар ретінде анықтайды. Әлеуметтік белсенділіктен тұлғаның өмір бойы өзіндік ұстанымы дамып, қоғамның дамуына өзіндік септігін тигізуге тырысады, адам ретінде өзіндік іс-әрекетін іске асырады [13]. Осы әлеуметтік белсенділіктің мағынасы – тұлғалардың жаңа қоғамдық ортадағы міндеттерді іске асырумен байланысты мінез-құлық тәсілдерін, әрекеттер жиынтығының дамытылып, өзіндік «Мен» компоненттерімен тура байланысты мақсатының әлеуметтік ерекшелігін сипаттау. Қорытынды нәтижеде адамдар өзіне нақты міндеттерді жүктеп қана қоймай, жауапкершілік субъектісі де болып саналады.

Зерттеудің мақсаты жаңартылған білім беру мазмұнына қарасты болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерін кәсіби даярлауды толық теориялық зерттей отырып, ғылыми ұсыныстар келтіру.

Демек әлеуметтік белсенділік өздігінен пайда болып, дамымайды, өзіндік қызығушылығы мен әлеуметтік бағдардың негізінде іске асады. Саналылық, дербестік, жауапкершілік әлеуметтік белсенділікті бейнелейтін сапалар болып саналады.

Адамдардың әлеуметтік белсенділігін қалыптастырып, тәрбиенің мақсаттарының маңызды бір сапалары ретінде сипатталады [14]. Десек те дәл осы әлеуметтік белсенділіктің қоғамымызда тұлғаның күнкөріс наны болып, олардың болашаққа деген талпыныстарын, адамзат ретінде шығармашылық талпыныстарын аша отырып, тұлға мен қоғамды байланыстырды.

Тұлғаның әлеуметтік белсенділіктерін дамытып, қалыптастырудың өзі педагогика мен психология ғылымы бойынша ең күрделі және тым аз зерттеліп отырған мәселенің бірі болатынын айтқан дұрыс. Жасөспірімдерді оқытып, тәрбиелеуде белсенділіктің принциптері талапталғанымен, тәжірибеде толықтай іске асырылмай келді. Адамдардан белсенділік талапталып және оған бірақ қажетті жағдайлар жасалмады. Талаптардың өзі де орындаушылық барысында шектелді, десек те адамдардың ұсыныстарына қоғамдық орта қызығушылық көрсеткен жоқ.

Енді қазір осы мәселе дұрыс шешімге келді. Осыған ортамызды демократияландыру және де тұлғаның рухани өмірінің ізгіленіп, ашық айтуы мен жариялылықтары негіз болды. Жаңашыл педагогтардың ең алғашқы және алдыңғы қатарлы тәжірибелері мен психологиялық-педагогикалық зерттеген зерттеулері аясында жасалған жалпы орта білім беру мен мектепке дейінгі тәрбиелік концепцияларының нұсқалары бойынша айтылған мәселеге белгілі болған көрінісі.

Мұғалімдерге қойылатын талаптары мынадай: бәсекеге қабілеттілік, білім беру сапаларының биікте болуы, кәсіби шеберліктері және де әдістемелік жұмыстағы шеберлігі. Осыдан қорытындылай келе, ұстаз – ол рефлексияға қабілетті және де өзін-өзі жүзеге асыруға талпынған әдіснамалық пен зерттеушілік, дидактикалық-әдістемелік пен әлеуметтік тұлғалылық, коммуникативтілік, ақпараттық, тағы бірнеше құзыреттіліктердің жоғары деңгейлерімен сипатталатын, рухани-адамгершілік пен азаматтық, жауаптылық пен интербелсенділік, сауаттылық, шығармашыл жан-жақты тұлға болуы шарт деп те аяқтауға болады. Осындай бағытта болашақтағы мектеп ұстаздарының әлеуметтік белсенділік туралы мәселелерді анықтауды қажет етеді.

Жалпы ойындық әдістері оқитын пәндердің материалдарын меңгеруде білім алушылардың әрекеттерін маңыздырақ белсенділендіріп, сонымен қатар, оқытушының білім беру әрекеттерінде оңтайлы қорытындыға жетуіне негізгі себеп болады. Болашақта осылар оған күрделі әдістемелік мәселелерді анағұрлым әдемі, әсерлі болуына мүмкіндіктер береді.

Мысалға айтатын болсақ, эксперттер жалпы болған пікірталастың өнімділігін бағалай отырып, ұсынылған және болған болжамдардың дұрыс екендігін, аяғында болған қорытындыларға өзіндік пікірлерін айтып, пікірталастың осындай не болмаса өзге қатысушысының жаппай шешімдерін таба отырып, пікірталастың қатысушыларын білім берудегі және т.б. ерекшеліктерін айтады. Оқытушы болған пікірталасқа қандай да болмасын позицияны негіздеп, енгізе алады, болған семинардың мазмұндары мен мақсаттарына бағытталғандай болса. Осының бәрін де біріктіріп, біреу ғана емес, екі жұптық рөлдерді (екі логикалық, екі эксперттік) онда ол студент жастардың бірәзі тиісті тәсілдерді меңгеруі үшін және оларды біріктірілуі арқылы олардың белсенділігі шарықтайды.

Дегенмен, осы тақырыпты зерттеу барысында «Дене тәрбиесі және спорт» мамандығы студенттерінің «Дене шынықтыру және спорт педагогикасы», «Дене тәрбиесі әдістемесі мен теориясы» пәндері бойынша презентациялары мен өзіндік жұмыстары, эссе мен педагогикалық іс-тәжірибе құжаттары, практикант күнделіктері мен практиканттың жеке

есептері; осы практика барысында өткізген ғылыми-зерттеу жұмыстарының материалдарымен танысып, сауалнама, сұрақ-жауап, бақылау, әңгімелесу, салыстыру сияқты зерттеу әдістерін қолданды. «Белсенділік, әлеуметтік белсенділік» деген ұғымдары, «Жаңартылған білім беру мазмұнындағы кәсіби даярлық», «Жаңартылған оқыту мазмұнында болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің әлеуметтік белсенділігі» туралы ұғымдардың студенттер бойында қалыптасуы туралы нақты зерттеулер жүргізілді. Осы бағытта тұлғалық қасиетті қалыптастыру жолдары ретінде тұлғалық-бағдарлы технологияларды қолдану әдістемелері қарастырылып, «Практикант портфолиосы», «Әлеуметтік белсенді дене шынықтыру», «Жаңартылған білім беру мазмұнындағы әлеуметтік белсенділік» жобалары ұсынылды.

Тәжірибелік-эксперимент жұмыстарының нәтижесі кәсіби қызметте болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің белсенділік деңгейін анықтау олардың 48%-ы төмен, 39%-ы орта, 13%-ы осы қызмет түрінің жоғары деңгейіне ие екенін көрсетті. Сонымен қатар, әр белсенділік көрсеткішін бағалап, не екенін білдік:

- 76,7% тек негізгі тәжірибелік тапсырмаларды орындайды;
- 10,3% мәселелерді шешудің өз нұсқаларын іздеумен айналысады;
- 8% тәжірибелік қызметте бастама көтереді;
- 16,1% жұмыстың жаңа түрлерін іздеуге ынталы;
- 21% өз қызметіне талдау жүргізеді.

Болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің көпшілігінде кәсіби қызметтегі белсенділіктің төмен деңгейінің анықталуы, теория мен тәжірибелік іс-әрекет арасындағы сәйкессіздікке, әдіскерлердің олардың болашақ мамандар ретінде сенімсіздігіне, тәжірибе кезеңіне және нәтижесінде бастама мен белсенділік танытқысы келмеуіне байланысты.

Болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің мотивациялық, когнитивтік, құндылық компонентін диагностикалаудың нәтижелері көрнекі түрде көрсетілген және көпшілігі (44%) орташа деңгейге ие екендігін көрсетеді. Ол қоршаған адамдармен қарым-қатынаста бастамашылықтың, ынтымақтастыққа ұмтылудың, белсенділіктің вербалды және вербалды емес нысандарының көрінісімен және т.б. сипатталады:

- болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің 54%-ы мұғалімге ауызша жүгінеді;
- болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің 63%-ы әріптесіне ауызша жүгінеді;
- болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің 35%-ы вербальды емес;
- болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің 85%-ы эмоционалды, жанашыр;
- болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің 75%-ы бір-бірімен ынтымақтасады;
- болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің 53%-ы оқытушылармен ынтымақтасады;
- болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің 44%-ы басқалармен байланыста бастама

көтереді;

- болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің 68%-ы әлеуметтік нормалар мен талаптарды орындайды.

Біздің ойымызша, бұл нәтижелер болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің ерекшеліктеріне байланысты. Ең алдымен, толерантты және әдептілік сияқты белгілі бір жеке қасиеттердің болуын болжайды. Болашақ дене тәрбиесі мұғалімдері бұл қасиеттердің маңыздылығын оқудың басында түсіне бастайды, сондықтан оларды оқу және оқудан тыс іс-шаралар барысында өз-өздерін дамытуға тырысады.

Болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің мотивациялық, когнитивтік, құндылық компонентін анықтау олардың 46%-ы төмен, 41%-ы орта, 13%-ы жоғары деңгейі анықталмағанын көрсетті. Жеке іс-әрекет нәтижелері:

- болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің 36%-ы жалпы өзін-өзі бағалау, пікір білдіреді;
- болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің 39%-ы жалпы бағалау пікірін білдіреді;
- болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің 23%-ы өздерін басқалармен салыстырады;
- болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің 45,8% өз қызметінің нәтижелерін бағалайды;

- болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің 42%-ы басқалармен қарым-қатынасын бағалайды;

- болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің 58%-ы айналасындағылардың өздеріне деген қарым-қатынасын бағалайды;

- болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің 43,6%-ы қоршаған әлемдегі оқиғалар мен заттарды бағалайды.

Бұл әдіс болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің көпшілігі (56,9%) әлеуметтік белсенділік деңгейі төмен, яғни олар білім алуға дайын, мамандық алуға ынталы, қызметке дайын, бірақ сонымен бірге өз бастамалары мен тәуелсіздігін көрсетпейді. Болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің басқа тобы (29,8%) әлеуметтік белсенділіктің орташа деңгейіне ие, ол жаңа білім алуға ұмтылумен, оқу үдерісінде және аудиториядан тыс қызметте бастамашылықпен, қоғамдық өмірге қатысумен сипатталады. Әлеуметтік белсенділіктің бұл деңгейінің ерекшелігі – болашақ дене тәрбиесі мұғалімдері әрқашан шешімдері мен іс-әрекеттерінің дұрыстығына сенімді бола бермейді, сондықтан олар өзге мұғалімдер мен әріптестерінен көмек сұрайды.

Сонымен қатар, болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің 9,3%-ы әлеуметтік белсенділіктің орта және 4%-ы әлеуметтік белсенділіктің жоғары деңгейіне ие екенін анықтадық. Олар сабақта белсенділік көрсетеді, білім деңгейін дербес көтереді, әртүрлі пікірталастар мен талқылауларға қатысады, тәжірибелік қызметтің жаңа түрлерін іздейді және сонымен бірге өз жұмысын, өз тобының жұмысын талдайды, бағалайды.

Сондай-ақ, әлеуметтік белсенділіктің төменгі деңгейі бар болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің (тек білім алуға дайын болу) анықталмағанын атап өтеміз. Олардың көпшілігі жоғары оқу орнына түсу кезеңінде осы деңгейге ие екендігі туралы ойды растайды, ал педагогикалық университеттің оқу үдерісіне енгізілгеннен кейін олардың әлеуметтік белсенділігі артады.

Анықталған нәтижелер, біздің ойымызша, болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің белсенді оқу және оқудан тыс үрдістерге жеткіліксіз қосылуымен, олардың бастамаларын тартпай, кейбір сабақтардың ресми түрде өткізілуімен, теориялық материалдың тәжірибелік қызметке нашар бағдарлануымен, өз бетінше ғылыми және тәжірибелік ізденіс қызметіне жеткіліксіздігімен, оқу үдерісіне жаңа технологиялардың әлсіз енгізілуімен байланысты.

Болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің пікірінше, әлеуметтік белсенділік оқу және оқудан тыс үдеріс барысында, олардың өзін-өзі басқаруға, бірлестіктерге қатысу, спорттық іс-шараларды жиі өткізу, нақты кәсіби бағытталған міндеттерді шешу арқылы жүзеге асырылады. Болашақ дене тәрбиесі мұғалімдері әлеуметтік белсенділікті дамыту үрдісі негізінен жетекші қызметте – келесі ерекшеліктерге ие оқу және кәсіби қызметте жүзеге асырылады деп санайды:

- ол теориялық білімді игеруді ғана емес, сонымен қатар практикалық тәжірибе алуды да қамтиды;

- зияткерлік, танымдық іс-әрекетті реттеу мүмкін емес және оқу мен бос уақыт заңдарына сәйкес жүреді;

- болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің тұрақты қарым-қатынасының болуы белгілі бір топтық сана мен ерекше субмәдениеттің қалыптасуын анықтайды.

Дәл осы ерекшеліктер, болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің пікірінше, олардың әлеуметтік белсенділік деңгейін анықтайды.

Төменгі деңгей тұрақты әлеуметтік қатынастармен, өзін-өзі ұйымдастырумен, сондай-ақ әлемге біршама төменгі көзқарасымен сипатталады.

Орта деңгей үшін қоршаған әлеммен «реттелген» әлеуметтік байланыстар, өмірлік ұстаным, өзін-өзі жетілдіру және қоғамдағы қайта құру үрдістеріне қатысу мүмкіндігі.

Кестеде біз сауалнама барысында алынған болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің әлеуметтік белсенділік деңгейі туралы мәліметтерді пайыздық арақатынаста көрсеттік.

1-кесте – Болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің әлеуметтік белсенділік деңгейі

Деңгейі	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс
Жоғары	14,7%	14,2%	11,7%	31,3%
Орта	48,2%	71,4%	88,2%	68,7%
Төменгі	37,1%	14,3%	-	-

Кестеден көріп тұрғанымыздай, жоғары топ кейінгілерге қарағанда өздерін белсенді деп санайды. 1 курста – 14,7%, 4 курста – 31,3%, керісінше төменгі топта, 1 курста – 37,1%, 4 курста – 0%. Мұны жоғары топтың аудиториялық сабақтарда да, аудиториядан тыс уақыттарда да әртүрлі қызмет түрлерімен қарқынды айналысуында деп түсіндіреміз. Себебі дене тәрбиесіне арналған курстық жұмыстар мен ғылыми-тәжірибелік конференцияларға қатысу белсенділігі, спорттық іс-шаралар, зертханалық және тәжірибелік сабақтар дайындау, оны өткізу, хабарламалар мен баяндамаларда сөз сөйлеу, спорттық жарыстарда көрінуі, факультет, ЖОО-да қызықты кездесулер ұйымдастыру, түрлі деңгейдегі дене жаттығуларына арналған сайыстар, т.б. іс-шараларда ысылуының нәтижесі.

Болашақ дене тәрбиесі мұғалімдері жоғары деңгейдегі белгілерді шындықпен тұрақты әлеуметтік байланыстар, сан алуан әлеуметтік және кәсіби тәжірибені саналы және мақсатты дамыту, өзін, басқаларды әртүрлі бағыттарда жетілдіру, іс-әрекеттің нақты нәтижелерінде қабілеттерді жүзеге асыру, нақты жетістіктерге қол жеткізу мүмкіндігінің ауысуы, спорттық жарыстардың белестерін бағындыру, яғни өзін-өзі жүзеге асыру деп санайды.

Осылайша, болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің әлеуметтік белсенділігінің объективті және субъективті көрсеткіштерін алып салыстырғанда мынандай қорытынды жасауымызға әкелді. Яғни, болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің әлеуметтік белсенділігінің спортқа, қызметке деген тәжірибесінің жеткіліксіздігінен, кейбір сабақтардың ресми өткізіліп, теориялық материалдың тәжірибеден алшақтамауы керектігін айқындай түстік.

Қорытынды

Қоғамдық талаптардың өзгеруі білім беру мен тәрбие мақсаттарының да өзгеруіне әкелді. Әлеуметтік индивидтің белсенділігін көрсететін білім мен іскерлікті қалыптастыру мәселесі ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік белсенділіктің әр түрлі формаларында қалыптасып, дамитын адамның жеке тұлғасы басты орынға шықты.

Әлеуметтік белсенділік студент жастарды қалыптастырушы факторлардың бірі ретінде және қоғам үшін адамды басты құндылық ретінде сипаттайды. Әлеуметтік белсенділік арқылы адамның өмірлік ұстанымы пайда болады, қоғам дамуына өзінің үлесін қосуға атсалысады, тұлға ретінде өз әрекетін жүзеге асырады.

Қорыта айтқанда, студент жастардың әлеуметтік белсенділігін арттыруда педагогикалық талаптармен қамтамасыз ету керек, бастамашылдық пен атқарушылыққа негіз болатын нақты әдістер мен тәсілдерді, ең бастысы қазіргі кездегі жаңартылған білім беру мазмұнын ескере отырып, әрекет ету қажет екеніне көз жетіздік. Мұнда көп нәрсе педагог тұлғасына, жастармен ізгілікті, дұрыс қарым-қатынас жасай алу қабілетіне, белсенділіктің көрінуінің дербес ерекшеліктеріне зерттеу жасап, оның дамуын талдауға әлі де басты назар аударып, зерттеу жұмыстарын әрі қарай да жүргізуді жаңартылған білім беру мазмұны негізінде қолға алу керек деп ұсыныс айтар едік.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Маханова Ж.Ж., Зикир Г.Г. Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында жаңа тұрпатты болашақ бастауыш сынып мұғалімін даярлау мәселелері // Молодой ученый. – 2016. – №12.1 (116.1). – С. 40–42.

2. Ануфриев Е.А. Социальный статус и активность личности (Личность как объект и субъект общественных отношений). – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 221 с.
3. Петров А.П. Социальная активность: сущность, содержание, критерии // Формирование социально активной личности: сущность, проблемы. – Ч. I. – М.: ВЛАДОС, 1995. – 140 с.
4. Рычков А.К. Некоторые методологические вопросы исследования процесса формирования социально активной личности. – М.: Педагогика, 2001. – 182 с.
5. Сандықбаева Ө.Д. Жастар саясаты ұғымының қалыптасуы және рухани факторлары // «edu.e-history.kz» электрондық журналы. – 2017. – №1(09).
6. Әбдірайымова Г.С. Жастар социологиясы: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2012. – 224 б.
7. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – Санкт-Петербург: Питер, 2009. – 395 с.
8. Андринова В. Педагог кадрлардың құзыреттілігін қалыптастыру // Қазақстан мектебі. – 2009. – №4. – Б. 64–66.
9. Жұмашева С.С., Джаулбаев С. Система формирования педагогической компетентности будущего тренера по видам спорта // Поиск. – 2010. – №2. – С. 306–310.
10. Исабекова Г.Б., Абдрахман Г.Қ. Қазіргі жағдайдағы көпмәдениетті құзыреттілік // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2020. – № 3 (117). – Б. 175–186.
11. Жұмашева С.С. Спорттық педагогтің кәсіби құзыреттілігін дамытуда шетел тәжірибесін пайдалану мүмкіндіктері // Білім-Образование. – 2010. – №2 (51). – Б. 27–31.
12. Jumadullaeva A.A., Konurbaeva S.S., Duanabaeva B.C., Kasymbekov J.A., Isaev M.S. Applying the Findings of Scientific and Pedagogical Research in Values Education // International Electronic Journal of Mathematics Education (Turkey), ISSN 1306-3030, Scopus (Elsevier). – 2016. SJR 0,380. V. 11. – Iss. 5. – P. 1231–1243.
13. Ellis Cashmore. Sports culture: An A-Z guide. – London, New York, Routledge, 2002. – ХТТ. – 482 p.
14. Akhmetova T.A., Azman M.N.A., Kassymova G.K. Constructivist approach in pedagogical science // Challenges of Science. Issue IV, 2021. – P. 12–17. <https://doi.org/10.31643/2021.0215>

REFERENCES

1. Mahanova J.J., Zikir G.G. Bilim beru mazmunyn janartu jagdaiynda jana turpatty bolashaq bastauysh synyp mugalimin daiarlau maseleleri [Problems of preparing a new type of future primary school teacher in the context of updating the content of Education] // Molodoi uchenyi. – 2016. – №12.1 (116.1). – S. 40–42. [in Kazakh]
2. Anufriev E.A. Socialnyi status i aktivnost lichnosti (Lichnost kak obiekt i subiekt obshestvennyh otnoshenii) [Social status and activity of the individual (Personality as an object and subject of social relations)]. – М.: Izd-vo MGU, 1990. – 221 s. [in Russian]
3. Petrov A.P. Socialnaia aktivnost: sushnost, soderjanie, kriterii // Formirovanie socialno aktivnoi lichnosti: sushnost, problemy [Social activity: essence, content, criteria // Formation of a socially active personality: essence, problems]. – Ch. I. – М.: VLADOS, 1995. – 140 s. [in Russian]
4. Rychkov A.K. Nekotorye metodologicheskie voprosy issledovaniia processa formirovaniia socialno aktivnoi lichnosti [Some methodological issues of the study of the process of formation of a socially active personality]. – М.: Pedagogika, 2001. – 182 s. [in Russian]
5. Sandyqbaeva O.D. Jastar saiasaty ugymynyn qalyptasuy jane ruhani faktorlary [Formation of the concept of Youth Policy and spiritual factors] // «edu.e-history.kz» elektrondyq jurnaly. – 2017. – №1(09). [in Kazakh]
6. Abdirajymova G.S. Jastar sociologiiiasy: oqu quraly [Youth sociology: a textbook]. – Алматы: Qazaq universiteti, 2012. – 224 b. [in Kazakh]
7. Ilin E.P. Psihologiiia tvorchestva, kreativnosti, odarennosti [Psychology of creativity, creativity, giftedness]. – Sankt-Peterburg: Piter, 2009. – 395 s. [in Russian]
8. Andrinova V. Pedagog kadrlardyn quzyrettiligin qalyptastyru [Formation of competencies of teaching staff] // Qazaqstan mektebi. – 2009. – №4. – B. 64–66. [in Kazakh]

9. Jumasheva S.S., Djaulbaev S. Sistema formirovaniia pedagogicheskoi kompetentnosti budushego trenera po vidam sporta [The system of formation of pedagogical competence of the future sports coach] // Poisk. – 2010. – №2. – S. 306–310. [in Russian]
10. Isabekova G.B., Abdrahman G.Q. Qazirgi jagdaidagy kopmadenietti quzyrettilik [Multicultural competence in modern conditions] // Iasau universitetinin habarshysy. – 2020. – № 3 (117). – B. 175–186. [in Kazakh]
11. Jumasheva S.S. Sporttyq pedagogtin kasibi quzyrettiligin damytuda shetel tajribesin paidalanu mumkindikteri [Opportunities to use foreign experience in the development of professional competencies of a sports teacher] // Bilim-Obrazovanie. – 2010. – №2 (51). – B. 27–31. [in Kazakh]
12. Jumadullaeva A.A., Konurbaeva S.S., Duanabaeva B.C., Kasymbekov J.A., Isaev M.S. Applying the Findings of Scientific and Pedagogical Research in Values Education // International Electronic Journal of Mathematics Education (Turkey), ISSN 1306-3030, Scopus (Elsevier). – 2016. SJR 0,380. V. 11. – Iss. 5. – P. 1231–1243.
13. Ellis Cashmore. Sports culture: An A-Z guide. – London, New York, Routledge, 2002. – XTT. – 482 p.
14. Akhmetova T.A., Azman M.N.A., Kassymova G.K. Constructivist approach in pedagogical science // Challenges of Science. Issue IV, 2021. – P. 12–17. <https://doi.org/10.31643/2021.0215>